

Лідія ЛАЗУРКО

СВЯТКУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЮВІЛЕЇВ У ГАЛИЧИНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Уявлення про те, що етнос – це результат історичного процесу соціального конструювання, а нація – уявна спільнота, сконсолідована, передовсім, досягненням своєї окремішності, займає помітне місце в сучасній соціальній філософії та історії¹. У процесі щоденної практики відтворення свого етносу задіяне кожне наступне покоління людей, що свідомо й неусвідомлювано, цілеспрямовано та підпорядковуючись волі звичаїв творить свою неповторність. Велике значення в цьому процесі мають і такі небуденні практики, як святкування. Особливо яскраво процес творення національного самоусвідомлення проступає у традиції відзначання ювілеїв.

Святкування історичних ювілеїв поширилося в охопленій націєтворчими процесами Європі в ХІХ ст. Їхня масштабність навіть дає підстави сучасним дослідникам називати цей період “віком ювілеїв”² і спричинює появу порівняльних студій про функції та вплив на суспільне життя публічних святкувань. Самі ж ювілеї науковці розглядають як засоби інтеграції різних за соціально-економічним й освітнім рівнем спільнот та утвердження специфічної самоідентифікації їх членів.

На думку польського дослідника Павла Серженги, свята доволі показові в пізнанні минулого і дають доволі цінний історичний матеріал. Попри те, що обходи, особливо зорганізовані до знаменних дат, творять надто яскравий і, очевидно, фальшивий образ прозаїчної щоденності, вони дають можливість обсервації перетину історії, традиції й повсякдення. Водночас свята добре ілюструють актуальні суспільні цінності та їхню ерархію³.

Специфічний досвід ювілейних святкувань у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. дає нам Галичина – східна провінція Австро-Угорської імперії, на теренах якої в цей час наростала боротьба за національні права між поляками й українцями. Однією з перших спроб характеристики та окреслення ролі, яку відіграли національні урочистості в суспільному житті Галичини, була праця П. Серженги “Обходи 200-ліття річниці Віденської битви в Галичині (1883 р.)”, збагачена ґрунтовними статистичними відомостями про особливості святкувань та їхній перебіг не лише у Львові, а й у провінції. Акцент на питанні генези і перебігу польських національних обходів, стосунку

¹ *Гелнер Е.* Нації та націоналізм / Е. Гелнер. – Київ: Таксон, 2003. – 300 с.; *Андерсон Б.* Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Б. Андерсон. – Київ: Критика, 2001. – 276 с.

² *Чорновол І.* Націоналізм і ювілеї / І. Чорновол // Критика. – 2005. – Ч. 10. – С. 9.

³ *Sierżęga P.* Obchody 200 rocznicy odsieczy wiedeńskiej w Galicji (1883 r.) / P. Sierżęga // Galicja i jej Dziedzictwo. – Rzeszów: W-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2002. – Т. 17. – С. 8.

до них різноманітних громадських, релігійних та політичних організацій дали змогу авторові говорити про конструювання образу історичної свідомості, політичні вміння і силу національної віри, що єднала тодішнє польське галицьке суспільство. Вельми цікава й інформація П. Серженги про участь українців у святкуванні польських ювілеїв у Східній Галичині⁴.

Патріс Дабровські, дослідниця зі США, вдавалася до аналізу ролі ювілеїв історичних осіб та подій у ХІХ ст. як засобу формування модерної польської нації. Вона розглядала свята як конструктивний, творчий та вельми інтенсивний національний варіант органічної праці, покликаний модернізувати польську націю, подолавши властиву їй становість⁵. Оскільки ювілеї були засобами поширення в доступній формі емоційно забарвленої історичної інформації та її інтерпретації широкій і різноманітній публіці, то, на її думку, ідеологічне спрямування минулих подій було, в певному розумінні, винайдене (віднайдене) й утривалене у процесі святкувань⁶.

Знайомлячи читацьку аудиторію з цими працями, львівський дослідник Ігор Чорновол в огляді вказував на необхідність вивчення традиції українських святкування. У цьому контексті вельми цікавими видаються його зауваги про урочисте перепоховання в 1893 р. у Львові останків Маркіяна Шашкевича – першу масштабну українську національну маніфестацію, що стала кроком до творення на теренах Східної Галичини культу поета та започаткувала власну традицію національних обходів⁷.

Загалом сучасні українські дослідники не виявляють особливого інтересу до історії свят і ювілеїв. Проте в 2002 р. на сторінках Українського історичного журналу з'явилася стаття М. Дмитрієнко та Я. Солонської, де автори досліджували питання розробки теорії геортології – спеціальної історичної дисципліни із проблематики свят і святкувань⁸. Ще однією “ластівкою” стало дослідження Ярослава Ісаєвича, присвячене ювілеям міст (Львова та Києва), опубліковане в 2007 р.⁹. У тому ж році з'явилася ґрунтовна розвідка Остапа Середи, присвячена масовим урочистостям у контексті міського публічного простору Галичини доби польсько-шляхетської автономії¹⁰. До згадок же про різноманітні вшанування спричиняються переважно “круглі”

⁴ Там же. – 157 s.

⁵ *Dabrowski P. Commemorations and the Shaping of Modern Poland / P. Dabrowski. – Bloomington and Indianapolis, 2004.* Див. про це: *Чорновол І. Націоналізм та ювілеї... – С. 10.*

⁶ *Чорновол І. Націоналізм та ювілеї... – С. 10.*

⁷ *Його ж. Маркіян Шашкевич: механізми культу / І. Чорновол // Критика. – 2005. – Ч. 1–2. – С. 1–2.*

⁸ *Дмитрієнко М. Геортологія в системі спеціальних історичних дисциплін: теорія, джерела та методи досліджень / М. Дмитрієнко, Я. Солонська // Український історичний журнал. – 2002. – № 3. – С. 34–46. *Sierżęga P. Obchody 200 rocznicy... – S. 8.**

⁹ *Ісаєвич Я. Ювілеї міст: Львів, Київ і знову Львів / Я. Ісаєвич // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвид. зб. наук. праць. – Київ, 2007. – С. 75–87. – Вип. 16. – Ч. 1: На пошану доктора історичних наук, професора Станіслава Владиславовича Кульчицького з нагоди 70-річчя від дня народження та 50-річчя наукової праці / [ред. В. Смолій].*

¹⁰ *Sereda O. Масові урочистості та міський публічний простір. Щоденне життя / О. Середа // Історія Львова: у 3 т. / [ред.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій]. – Львів: Центр Європи, 2007. – Т. 2. – С. 301–333. Цит. за: *Sierżęga P. Obchody 200 rocznicy... – S. 8.**

їхні дати в історії, як, наприклад, це відбувається з річницями та ювілеями Тараса Шевченка і Маркіяна Шашкевича¹¹.

Відтак, вибір тематики дослідження був зумовлений браком студій про роль національних обходів у суспільному житті українського населення Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. – у часи стрімкої активізації націєтворчих процесів. Для того, щоб охарактеризувати і встановити значення, яке відіграли урочистості в національному та суспільному житті українського населення Галичини, й реконструювати образ історичної свідомості, політичні вміння і силу національної віри, що нею намагалися поєднати тодішнє русинське галицьке суспільство, нам видається важливим з'ясувати типологію свят, відтворити зміст політичних і суспільних гасел, що їх супроводжували, виявити спільні та відмінні риси провадження різних свят, їхню генезу й ідеологічні настанови. Цікаве й питання про роль в організації святкувань політичних сил, культурно-освітніх об'єднань та окремих осіб¹².

Ці завдання зумовлюють залучення до джерельної бази дослідження архівних даних, спогадів, інформації періодичних, наукових і науково-популярних видань. Особливе місце в цьому переліку займає преса, оскільки її матеріали дають змогу реконструювати не лише фактичний перебіг подій, а й, з огляду на суспільно-політичні орієнтири видань, допомагають з'ясувати ставлення тих чи тих суспільних груп до певних подій.

Найперше, про що варто говорити в контексті українських національних ювілеїв у Галичині доби автономії, – це питання їхньої ролі у процесі конструювання національних елементів історичної свідомості, що мали привести до усвідомлення русинською спільнотою себе як нації. Адже, як пише Ярослав Грицак: “У Галичині до середини XIX ст. – моменту народження Франка і початку масштабних модернізаційних змін – кількість людей, які думали про себе як про українців, обраховувалися кількома сотнями, якщо не десятками людей. На час його смерті число їх зросло настільки, що прийнято вже було говорити про «українське завоювання Галичини»”¹³. У процесі цього національного самоусвідомлення важливе місце займають ювілейні обходи як певний різновид історичної і політичної освіти. Адже попри відсутність властивих навчанням плановості й систематичності, такі обходи, на думку Єжи Матерніцького, давали потужний емоційний заряд, що сприяв доброму сприйняттю експонованих цінностей, спрямованих на вироблення окремих патріотичних та соціально-політичних підстав¹⁴.

¹¹ *Голдак Т.* Проведення Шевченкових вечорниць у Перемишлі другої половини XIX – початку XX ст. / *Т. Голдак // Spheres of culture.* – 2012. – Vol. 3. – С. 338–345; *Горинь В.* Віра серця його не померкне / *В. Горинь // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – 2012. – Вип. 21: *Skripta manent.* Ювілейний збірник на пошану Богдана Якимовича. – С. 244–249. У 1914 р. “Просвіта” охопила своїми філіями та читальнями три чверті населених пунктів Галичини.

¹² *Sierżęga P.* *Obchody 200 rocznicy...* – S. 8. *Янишин Б.* Українська міська політична еліта в Галичині й народовецький рух останньої третини XIX ст.: становлення та інституційний розвиток / *Б. Янишин.* – Київ, 2008. – С. 93–94.

¹³ *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886) / *Я. Грицак.* – Київ: Критика, 2006. – С. 13.

¹⁴ Цит. за: *Sierżęga P.* *Obchody 200 rocznicy...* – S. 8.

Зростання національної свідомості в Галичині відбувалося під впливом українського руху на Наддніпрянській Україні й супроводжувалося поширенням поезій Т. Шевченка. На початку 60-х років XIX ст. тут зароджується народовецький рух, який був представлений переважно молодію українською інтелігенцією, здебільша студентами. Серед них: Володимир Шашкевич (син Маркіяна), Ксенофонт Климкович, Федір Заревич, Євген Згарський, Данило Тянячкевич. То ж не дивно, що народовці мали сильні впливи саме у студентських організаціях – громадах (перша така була створена у Львові 1863 р.), які виникали й діяли за зразком київської громади. У 1868 р. у Львові зусиллями народовців було створене товариство “Просвіта”¹⁵, яке видавало популярні українські книги, засновувало читальні й поволі охоплювало своїми впливами широкі селянські маси. Зазвичай засновниками, керівниками й ідейними провідниками цього просвітницького руху на місцях були парафіяльні священники – переважно єдині представники української інтелігенції по селах, котрі мали певний освітній рівень і користувалися авторитетом у населення¹⁶.

На початок 1880-х років народовці, витіснивши москвофілів та полонофілів, поступово стають провідною силою в таборі русинів. І новою головною ідеєю XIX ст. оголошується ідея нації та національного відродження. Як зауважував Богдан Янишин: “...головним фактором у сучасному їм процесі націєтворення народовці, очевидно, вважали суб’єктивно-психологічний. Скажімо, А. Січинський вже на перших зборах «Просвіти» у 1868 р. наголошував, що «кожен народ, котрий до самостійності національної добитися хоче, найперше о те дбати мусить: низші верстви товариства, масу народу піднести до такої степені просвіти, аби тая маса народу пізнала себе членом народного організму, почула своє обивательське і національне достоїнство, і узнала потребу існування своєї нації як окремішної народної індивідуальності»¹⁷. Діяльність народовців призвела до того, що майже за два десятиліття, в 1887 р., газета “Діло” писала: “Поширення національної свідомості у всіх прошарках руської суспільності дає можливість стверджувати, що «Русь – нація»¹⁸.

У цьому контексті націєтворчих процесів особливо важливою була просвітня діяльність інтелігенції народовського табору. Відтак за допомогою науково-популярних історико-літературних праць, підручників, просвітянських лекцій та різноманітних культурних заходів, вони починають ширити національні погляди серед простого народу. Цьому завданню приділяється особлива увага, про що свідчать листи провідного ідеолога народовців зламу 70–80-х років XIX ст. Володимира Барвінського: “Мало лише пізнати народ – слід підняти його з матеріального і морального занепаду, зробити з нього рідних братів”, “піднести його на степінь нашої рівності”, і лише тоді “наша мужицька народність стане народністю”¹⁹.

¹⁵ У 1914 р. “Просвіта” охопила своїми філіями та читальнями три чверті населених пунктів Галичини

¹⁶ Гадки на тему нашої організації // Діло. – 1895. – Ч. 257. [Барвінський В.] Задачі руської інтелігенції на Україні / В. Барвінський // Діло. – 1882. – Ч. 32.

¹⁷ Янишин Б. Українська міська політична еліта... – С. 93–94.

¹⁸ До всієї патріотичної Руси // Діло. – 1887. – Ч. 131.

¹⁹ Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України, відділ рукописів. – Ф. 135 (Барвінський О.). – Спр. 2295 (Лист В. Барвінського до брата Олександра від 4 березня 1876 р.). – Арк. 2.

Проте на цьому шляху наявні значні перепони: доволі важко було нести слово просвіти в загалом малописьменній масі простого народу. У Галичині це питання стояло особливо гостро, оскільки кількість неписьменних зростала із Заходу на Схід і була найбільшою серед руського населення. Загальна тенденція наприкінці XIX ст. була така: що більша частка руського населення в певній місцевості, то вищий рівень неписьменності; в окремих східних повітах він сягав аж 90 %²⁰. Як влучно зауважує Я. Грицак, ця статистика унаочнює, на які труднощі наражалися русько-українські й інші східнохристиянські національні патріоти у творенні модерної нації з малоосвічених селян, що жили у світі усної традиції²¹. Духовне об'єднання українців було одним із таких народовських закликів, що потребував негайної реалізації. Й інтелігенція мала “обов'язок покінчити ту нашу дезорганізацію народну і витворити між розсипаними силами народними ту духову звязь національної свідомості і взаємності, що може оживити не тільки саму інтелігенцію, але і маси народу”²². Як вважає Б. Янишин, цьому формуванню почуття національної спільності, не в останню чергу, мали слугувати віча²³. Це дозволяє припустити, що наприкінці XIX – на початку XX ст. проблема творення почуття національної єдності, почасти, вирішувалася через організацію масових публічних заходів, які сприяли швидкому, доволі легкому, і, що особливо важливо, емоційно підкріпленому поширенню національно-патріотичних гасел.

Загалом саме народовецька ідеологія зробила вагомий внесок у формування українофільської моделі історичної свідомості галичан. Одним з основних її компонентів були козацький міф та культ Шевченка²⁴, центральне місце в поезії якого займала козацька Україна як символ свободи й незалежності. Під впливом Шевченка нове покоління руських патріотів у 1860-х роках проголосило повернення до ідеалів “Руської трійці” та революції 1848 р. Як вважає Я. Грицак: “Разом з українськими патріотами із Російської імперії їм вдалося перевести поетичний образ Шевченкової України на мову політичної прози та географії”²⁵.

І хронологічно першими національними ювілеями в Галичині у другій половині XIX ст. були “шевченківські свята”. Вперше Шевченкові роковини відзначили в березні 1868 р. у львівському Народному домі. Щороку після цього на початку березня по всіх великих містах Галичини й Буковини “Просвіта” влаштовувала урочистості з обов'язковими промовами, читаннями творів Шевченка та музичними виступами або, хоча б, урочисті молебні. Ініціатором поширення таких свят був Володимир

²⁰ Potoczny J. Oświata dorosłych i popularyzacja wiedzy w plebejskich środowiskach Galicji doby konstytucyjnej (1867–1918) / J. Potoczny // Galicja i jej dziedzictwo. – Rzeszów: W-wo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1998. – Т. 10. – С. 87.

²¹ Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні... – С. 40.

²² [Барвінський В.] Задачі рускої інтелігенції на Україні / В. Барвінський // Діло. – 1882. – Ч. 32.

²³ Янишин Б. Українська міська політична еліта... – С. 93–94. Мудрий М. Про нестачу і надлишок історичної пам'яті [Електронний ресурс] / М. Мудрий. – Режим доступу: // <http://balzatul.livejournal.com/472354.html>

²⁴ Куций І. Українофільська течія галицької історіографії XIX ст.: концептуалізація історично-цивілізаційної ідентичності / І. Куций // Історіографічні дослідження в Україні. – Київ, 2008. – Вип. 18. – С. 35.

²⁵ Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні... – С. 119–120.

Барвінський. Саме завдяки йому шевченківські вечори на початку 1880-х років перетворилися на демонстрацію української національної ідеї, надаючи галицькому суспільству необхідного певного заряду “електризації”, і з часом призвели до утвердження культу Т. Шевченка в Галичині²⁶.

Культ Шевченка в Галичині та Наддніпрянській Україні формувався відмінно. На теренах останньої сакралізація поета як національного героя розпочалася відразу після його смерті. Так, уже в 1861 р. канівська поліція доповідала Київському генерал-губернаторству про селянський схід на могилі поета нібито на панахиду, причому учасники зібрання: “Убеждены, что через действия Тараса Шевченко они получили свободу”, – віра, яка, судячи з багатьох документальних свідчень, трималася серед простолюду принаймні впродовж одного покоління після скасування кріпацтва, – “и поклонялись праху Шевченко, объясняя, что он святой преподобник, и если бы не был преподобный, то его тело из Петербурга не привозили бы”²⁷. У цих і подібних діях, як зазначає сучасна дослідниця творчості поета Оксана Забужко, видно чітку тенденцію до формування класичного культу “народного святого”²⁸.

А от у Галичині Шевченко увійшов до пантеону національних святих під дещо іншими гаслами. Як згадував у “Споминах з мого життя” Олександр Барвінський: “...у 1861 р. сумна і велика подія в житті українсько-руського народу, смерть найбільшого нашого поета Т. Шевченка, що припала якраз тоді, коли я був учеником IV гімназійної класи (1860/1861) перейшла непомітно між тогочасною руською молодіжю шкільною, а також і руською старшою інтелігенцією”. Перші відомості про Шевченка з’явилися в Галичині вже після його смерті, коли Володимир Бернатович – виходець із колонізованої вірменської родини і студент Київського університету – дорогою до Праги зупинився у Львові, де ознайомив місцеву громаду руських студентів із творами Шевченка, розповів про перепоховання поета (в липні 1861 р. у газеті “Слово” опублікували його допис “Похорон Тараса Шевченка”). Ця зустріч, вважає Мар’ян Мудрий, стала поштовхом для зародження народовецького руху та поширення культу Шевченка в Галичині²⁹. Ярослав Грицак відродження русько-української орієнтації пов’язує з епізодом, який, на його думку, демонструє важливість у цьому русі власне поетів: у 1862 р. купець, багатолітній райця м. Львова Михайло Димет³⁰ (1821–1890), що мав на Ринку крамницю книг і літургійних предметів “Під Надією”, привіз до Львова і почав продавати “Кобзар” Тараса Шевченка, який видав в 1860 р. у Петербурзі Платон Смиренко. Увесь тираж умиль розкупили, а кому не вистачило друкованого примірника, мусили переписувати книгу. “Покоління, народжене зразу після революції 1848 р., мало спільний яскравий досвід: перше прочитання Шевченкового

²⁶ Янишин Б. Українська міська політична еліта... – 126.

²⁷ Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. Забужко. – Київ: Абрис, 1997. – С. 30.

²⁸ Там само.

²⁹ Мудрий М. Про нестачу і надлишок історичної пам’яті [Електронний ресурс] / М. Мудрий. – Режим доступу: // <http://balzatul.livejournal.com/472354.html>

³⁰ Михайло Димет – громадський діяч ще з 1848 р., одним із перших постачав у Галичину літературні твори з Великої України. Фінансував журнали “Мета”, “Руська читальня”, був членом-засновником і почесним членом “Просвіти” та фундатором першого просвітнянського видання “Зоря” – читанки для сільських людей.

«Кобзаря». Майже кожен із них потім порівнював це з релігійним наверненням. Під впливом прочитаного вони покинули польську мову і стали у розмові між собою дедалі частіше вживати «руську говірку». Шевченко впливав на молодь зрозумілою мовою, глибиною почуття і пристрастю, якої не вистачало місцевим руським поетам»³¹. У цьому середовищі галицької інтелігенції Шевченків «Кобзар», виданий у 1860 р., за свідченнями М. Павлика: «Зробив в Галичині цілу революцію межі русинами, особливо молодшими. Молодіж руська вмить розхопила Шевченкових «Гайдамак», придбала собі з України й інші його вірші, переписувала їх у тисячах примірників, читала й голосила їх скрізь, вчилася їх напам'ять, і перший раз стала кріпко думати над незавидною народною долею. З Шевченкових творів повіяв у нас зовсім інший дух»³².

Отже, у сприйнятті постаті Шевченка в Галичині спостерігався народницький елемент, елемент соціального протесту і, навіть, мученицький ореол, але на перший план тут, як ніде інде, виступала пророча якість Шевченкової поезії й самої його постаті, їхнє символічне значення. Завдяки цьому протягом 60–70-х років XIX ст. Шевченко в Галичині стає символом українськості та соборності всієї України, а його популярність почала перетворюватися на національний культ³³. Як згодом згадував М. Драгоманов: «В Галичині ... Шевченко звався і в промовах, і в телеграмах, які посилались щороку в день його смерті, «святим мучеником, пророком і апостолом України-Русі»»³⁴.

Проте адептами його віри тривалий час були представники доволі вузького кола інтелігенції українофільської орієнтації, чисельність якого сягала не більше кількох десятків осіб. Натомість першими масштабними виявами культу Шевченка в Галичині стали допіру обходи з нагоди 50-річчя від його смерті (1911) та 100-річчя від дня народження (1914), що їм передували тривалі кампанії з популяризації його творчості й інтерпретації її значення. Матеріальним втіленням закінчення процесу формування культу Шевченка було встановлення у Кіцмані на Буковині (1913) та Винниках під Львовом (1914) пам'ятників поетові³⁵.

Як вважає Олександр Гриценко, основною причиною відмінностей галицького та наддніпрянського сприйняття Шевченка були різні умови для поширення його поезії. З одного боку, за проблематикою та мовою вона помітно відрізнялася від того, що творилось у тогочасній Галичині й хоча б тому не могла мати такого безпосереднього сприйняття (а, отже, й швидкої популярності), як на Україні. Та це компенсувала можливість національно-культурної комунікації, якої в останній третині XIX ст., після Валуєвського циркуляра й Емського указу, практично не було на підросійських теренах. Культурне життя галицьких

³¹ *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні... – С. 119.

³² Цит. за: *Гриценко О.* Духовний батько нації (Тарас Шевченко) / О. Гриценко // Герої та знаменитості в українській культурі. – Київ: УЦКД, 1999. – С. 116. *Чорновол І.* Маркіян Шашкевич... – С. 1–2.

³³ Там само. – С. 2.

³⁴ *Драгоманов М.* Шевченко, українофіли і соціалізм / М. Драгоманов // Драгоманов М. Вибране. – Київ: Либідь, 1991. – С. 341.

³⁵ *Романів О.* Тарас Шевченко – натхненник діяльності НТШ / О. Романів, Ю. Курис // Тарас Шевченко і національно-визвольні змагання українського народу: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції: доповіді, тези, повідомлення (Київ, 20–21 травня 1996 р.). – Київ, 1998. – С. 90–99.

русинів відбувалося у значно вільніших політичних реаліях Габсбурзької імперії, а отже, були всі потенційні умови для інтенсивної, до того ж власне національно-культурної “шевченківської” комунікації, якої так бракувало в підросійській Україні³⁶.

Пророком у Галичині наприкінці ХІХ ст. судилося стати Маркіянові Шашкевичу (1811–1843) – письменнику та поету, співзасновнику нової української літератури в Галичині, з чим іменем пов’язані перші масштабні українські національні святкування. Свого часу священник Греко-Католицької Церкви (ГКЦ) М. Шашкевич як один із фундаторів “Руської трійці” був висланий зі Львова на парафію в с. Новосілки (тепер Буського р-ну Львівщини), де помер у злиднях на 33-му році життя. Через відсутність коштів М. Шашкевича поховали на парафіяльному цвинтарі у склепі, що належав місцевому урядникові. Допіру за чверть віку про нього згадали українські студенти Віденського університету та відзначили на літературному вечорі 13 березня 1868 р. 25-ті роковини смерті поета, щоби знову на десяток років забути. А на початку 80-х років ХІХ ст. студентам філософського факультету Львівського університету під керівництвом Теофіла Грушкевича вдалося відшукати місце поховання Маркіяна Шашкевича. У 1892 р. філія Кам’яно-Струмилової “Просвіти” виступила з ініціативою перепоховання його останків в окремій могилі, натомість головний відділ “Просвіти” ухвалив перепоховати поета у Львові, відзначивши в такий спосіб 50-річчя від дня його смерті і 25-річчя від часу заснування товариства.

Отже, шати національного пророка в Галичині одержав Маркіян Шашкевич, який, на думку Івана Франка: “Обік гарної людської мови, широкого та сердечного тону мав у своїх писаннях іще щось, чим мусив подобатися і чого не було у жадного з його товаришів. Він мав відвагу й дар висловити досить виразно, а бодай для тогочасних прибитих русинів досить зрозуміло все те, що їх боліло, чого вони бажали і чого надіялися”³⁷. Таке розуміння значення його діяльності залишається актуальним й досі. Так, сучасний український дослідник життя поета Василь Горинь вважає, що “Шашкевич виконав послане Богом і Долею призначення докластися до самоусвідомлення народу, вияву його духовного ества, української сутності. Він виступив майже з пророчими закликами пробудження народу, його потребу стати і бути ним”³⁸.

Задаючись питанням, чому саме М. Шашкевича було оголошено національним героєм у Галичині, І. Чорновол пише, що він виявився найкращим кандидатом на статус пророка галицьких українофілів. Його співавтор Яків Головацький обрав російську ідентичність і мігрував, а авторитетного науковця Івана Вагилевича галичани вважали, хоча й не слушно, сполонізованим. Натомість М. Шашкевич символізував незаплямованість орієнтації на ідеал соборної України. На відміну від інших претендентів, ця постать мала ще й такі потрібні пророкові риси: водночас “автентичности, фізичної недоступности і трагічости”³⁹.

Сакралізації М. Шашкевича, вважає І. Чорновол, сприяла й політична ситуація: гостре протистояння москвофілів і народовців, у якому останні програвали через

³⁶ Гриценко О. Духовний батько нації... – С. 115. Там само. – С. 268.

³⁷ Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко. – Київ, 1981. – Т. 29. – С. 43. Горинь В. Віра серця його не померкне... – С. 248.

³⁸ Горинь В. Віра серця його не померкне... – С. 245.

³⁹ Чорновол І. Маркіян Шашкевич... – С. 1–2.

відсутність зв'язків зі селянством. На підтвердження цього дослідник цитує О. Барвінського, який пропагував Маркіянову постать упродовж усього життя: “Новий союзний намісник Галичини граф Казимир Бадені радив народовцям: «Скликайте збори, влаштовуйте віча, роз'яснюйте селянам значення своєї програми, просвічуйте широкі верстви руського суспільства!»”. Тому, пише І. Чорновол, польсько-українська угода водночас мала ознаки масової політичної акції, і під цим оглядом перепоховання М. Шашкевича було її кульмінацією⁴⁰.

Процес сакралізації особи М. Шашкевича, ідея якої виникла у вузькому колі галицької української еліти наприкінці 80-х років XIX ст., детально реконструює у дослідженні В. Горинь⁴¹. Він також вважає, що її втіленням стало перепоховання останків героя у Львові на Личаківському цвинтарі в 1893 р. – фактично першому масовому українському заході. Ця містерія перегукувалася з чином Шевченкового перепоховання, яке з огляду на цензуру на підросійських теренах було першою та єдиною за все XIX ст. масовою маніфестацією українського націоналізму на Наддніпрянщині. Копіювання, аж до дрібних деталей, елементів ритуалу перепоховання поета-будителя Шевченка в перепохованні поета-просвітителя Шашкевича робило останнього своєрідним галицьким двійником Кобзаря⁴². Проте не в сенсі примітивно-прямолинійного відтворення, а в сенсі творення адаптованої до суспільно-політичних, релігійних та культурних реалій тодішньої Галичини версії.

Зупинімося детальніше на відтворенні цих подій. Отже, 31 жовтня 1893 р. у 50-річчя від дня смерті відбувся чин перепоховання М. Шашкевича в Новосілках. Наступного дня, 1 листопада, Львів віддавав останні почесті Поетові. За свідченнями очевидців, такого урочистого походу місто досі не бачило. Понад 10 тис. людей прямувало вулицями і площами від Підзамча до Личакова. Ось як про цю подію згадував Кость Левицький: “В дні 1 падолиста 1893 р. святкував наш нарід памятний день перенесення тлінних останків Маркіяна Шашкевича з Новосілок на личаківське кладовище у Львові. Такої поважної і глибоко одушевляючої маніфестації народної – я не бачив у моім життю. Нагадую собі той ранок під високим замком біля Підзамча – двірця у Львові як др. Омелян Огоновський сердечно витав від «Просвіти» і народу прибуття дорогих останків Маркіяна до Львова; як почесна сторожа академічного товариства «Ватра» винесла на своїх раменах домовину чорну з дорогими мощами на площу перед двірцем і тут уставлено її на селянський віз, прибраний народними килимами і вінцями, до котрого запряжено три пари круторогих волів... Отсе був тріумфальний візд Маркіяна до столиці Галицької землі, як побідника темряви і витязя пробудження рідного народу, якого супроводжували вже тисячі проповідників ідеї живого народу...”⁴³.

Як уже зазначалося, це була перша масштабна українська маніфестація в Галичині, до участі в якій активно залучалися маси. Свідченням успішності її проведення став розголос про акцію та жваве її обговорення у пресі. Організатори від “Просвіти”

⁴⁰ Чорновол І. Маркіян Шашкевич... – С. 2.

⁴¹ Левицький К. Історія політичної думки... – С. 307.

⁴² Чорновол І. Маркіян Шашкевич... – С. 1–2.

⁴³ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1841–1919. На підставі споми-нів / К. Левицький. – Львів: Друкарня оо. Василіян у Жовкві, 1926. – Т. 1. – С. 268.

навіть вирішили опублікувати в окремій брошурі опис урочистостей: “Щоб кождий, хто на ньому був чи не був, а лиш чув про нього, пригадав собі ті хвили одушевлення, коли то народ руський так однодушно почтив пам’ять свого великого мужа, а почтив тоді світло для того, бо той муж перший впровадив погорджену руську мову до письменства і тим положив широку і кріпку основу до розвою малоруського народу. Не забуваймо проте, панове браття, наших заслужених великих мужів, закріплюймо згадкою на їх діла до праці для добра народу, нехай і згадка про похорони Маркіянові одушевить нас, розбудить в нас почуття народної сили і свідомости!”⁴⁴.

Перепоховання М. Шашкевича було кульмінацією формування культу поета. А на святковому концерті в Народному домі у промові Корнило Устиянович говорив: “Не будь Маркіяна – не було б з нас нині Русинів”. Нині ж ми кажемо: “Ішли в день перепоховання галичани на Личаківське кладовище русинами, а поверталися з цвинтаря українцями”⁴⁵.

Після урочистого перепоховання праху М. Шашкевич стає, на думку І. Черновола: “Хронологічно третім національним героєм галицьких українців, після групового образу «князів Русі» та Володимира Барвінського... Фактично весь перший період українського національного відродження в Галичині ідентифікують із Шашкевичем, а всі інші діячі тієї епохи перебувають у його тіні. Утім, ця, до певної міри, несправедливість – ще один наслідок урочистого перепоховання Шашкевича”⁴⁶.

У Галичині наприкінці XIX ст., а саме в 1898 р., було відзначено ще два свята, що мали велике значення для становлення національної свідомості. Це – святкування 50-річчя скасування панщини та 100-річчя виходу “Енеїди” Івана Котляревського. Заходами комітету, до якого увійшли члени львівських руських товариств, як наголошує К. Левицький, “разом з русофілами” у Східній Галичині відбулися святкування 50-річчя “знесення панщини і нашого відродження народного”⁴⁷. У процесі приготування до урочистостей на шпальтах газет з’являлися статті, присвячені темі скасування панщини та значенню цієї події для русинського селянства, й поетичні твори. А “Просвіта” на честь цієї події видала книжечку І. Франка “Панщина і її скасування в 1848 р.”.

17 травня 1898 р. мали відбулися повітові віча, а 19 травня оголошувалося святкування у Львові. Урочистості відбувалися за такою програмою: Служба Божа в Успенській церкві, похід на Замкову гору та вечірній концерт у Народному домі. На Високому замку відбулося велике всенародне віче, на якому виступили з промовами Юліан Романчук, Теофіл Окуневський, Іван Гурик, Василь Давидяк та, навіть, учасник подій 1848 р. Іван Гушалевиц⁴⁸.

На цьому зібранні було відновлено національну програму Головної Руської Ради 1848 р. та від імені всіх партій і всього народу Галицької землі проголошено самостійність руського народу. Як писав К. Левицький: “Се святкування ювілею зне-

⁴⁴ Там само. – Ч. 268.

⁴⁵ Горинь В. Віра серця його не померкне... – С. 248.

⁴⁶ Черновол І. Маркіян Шашкевич... – С. 1–2.

⁴⁷ Левицький К. Історія політичної думки... – С. 307.

⁴⁸ Діло. – 1898. – Ч. 101.

сення панщини і нашого народного відродження було одною з більших маніфестацій Галицької Русі за останніх 50 літ⁴⁹.

Святкування у провінції, зазвичай, проходили за типовою схемою: Богослужіння, віче та концерт. Були, правда, й різноманітні ексцеси. Так, у Коломиї стався розкол в руському товаристві, і русько-українська інтелігенція заявляла, що «Окружний радикальний комітет, який називав себе «Повітовим ювілейним комітетом в Коломиї», не має права заступати «Русинів коломийського повіту», що влаштовують вшанування 100-ліття відродження русько-української літератури та 50-ти ліття знесення панщини концертом 22 мая⁵⁰. У наступному номері газети іронічно уточнювалося: «Окружний радикальний комітет святкував концертом «п'ятикратний» ювілей: повстання Хмельницького, видання «Енеїди», ліквідацію панщини, 25-тиліття діяльності І. Франка та 25-ти ліття створення у Львові НТШ⁵¹».

Велелюдними були святкування у Стрию, на які зійшлося 5 тис. осіб з усіх частин Стрийського повіту. У прикрашеній церкві на всезагальний огляд було виставлено прапор, який піднімали тут у 1848 р. Згодом святкова хода пройшла центральними вулицями міста, українські помешкання якого були прибрані транспарантами, смерековим гіллям і квітами. А із промовама після Євгена Олесницького виступали представники селянських громад.

Іншою національною маніфестацією цього року був обхід 100-річчя відродження українсько-руської літератури, що традиційно пов'язувався з виходом «Енеїди» І. Котляревського (1798) – першого твору нової української літератури, написаною живою народною мовою. Як зауважував Я. Грицак: «Хоча «Енеїда» була новим явищем української культури, а все ж таки явищем, глибоко закоренілим у минулій епосі – козацькій добі. Сам факт, що Котляревський переодягнув персонажів Вергілія – римських героїв й богів Олімпу – в українські шаровари, вишивані сорочки і свитки, свідчив про тісний зв'язок «Енеїди» з народною пам'яттю про козацтво⁵². Організований Науковим товариством ім. Шевченка у Львові (НТШ) за участю всіх місцевих руських товариств обхід тривав два дні.

Свято розпочалося 31 жовтня 1898 р. у театрі графа Станіслава Скарбека у Львові з представлення «Наталки Полтавки». А наступного дня в залі Народного дому у Львові відбулася наукова академія. Як пише Кость Левицький: «...обхід сього всенародного свята скріпив і поширив в кругах галицької інтелігенції, як також селянства нашого: почуття нерозлучної єдності з тим головним пнем нашого народу, з котрого вийшов Іван Котляревський і своїми творами вдержав Україну – Русь, заки прийшов звідси найбільший геній народу: Тарас Шевченко. З сим святом наступило також устійненне в означуванні назви нашої нації: замість «русский», «руський», «Русин», «Русь» самочинно, волею нашого народу прийшло до уживання: «українсько-руський» «Українець» і «Україна – Русь», як перехід до «український» і «Україна»⁵³.

⁴⁹ *Левицький К.* Історія політичної думки... – С. 307.

⁵⁰ Діло. – 1898. – Ч. 97.

⁵¹ Там само. – Ч. 98..

⁵² *Грицак Я.* Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Грицак. – Київ: Генеза, 1998. – С. 17.

⁵³ *Левицький К.* Історія політичної думки... – С. 309–310.

До 100-річчя національного відродження Михайло Грушевський підготував і видав перший том своєї фундаментальної праці “Історія України-Руси” (т. 1–10, 1898–1937) – першої синтези української історії, яка мала величезне значення для національного самоусвідомлення. “Під впливом цих святкувань, які мали виразне всеукраїнське значення, – пише Я. Грицак, – українофільська орієнтація остаточно перемагає у національного русі в Галичині, а термін «русин» витісняється назвою «українець»”⁵⁴.

Початок ХХ ст. ознаменувався появою свят абсолютно відмінних за змістом від усього того, що і як відзначали в попередньому столітті. Причиною цього була різка радикалізація громадського життя галицького селянства. Одною з особливостей вияву національного життя в Україні стало пробудження соціальної активності селянства. У 1902 р. Східну Галичину охопив сільськогосподарський страйк, який мав водночас соціальне та національне забарвлення і в якому взяли участь близько 200 тис. осіб. На думку Я. Грицака: “Політична мобілізація галицького селянства стала великим здобутком українського національного руху. За два передвоєнні десятиліття на місці пригнобленої і безправної селянської маси виросла свідомо своїх політичних інтересів українська нація”⁵⁵.

Неабияку роль у цьому процесі відіграло й сходження в 1900 р. на галицький митрополичий престіл Андрея Шептицького. Завдяки його реформам для греко-католицьких священників участь у громадському житті українського селянства, зацікавленість їх соціальними, політичними, економічними та культурними потребами стала еквівалентом дотримання принципів християнської моралі. У результаті діяльності А. Шептицького Греко-Католицька Церква перейшла на українські національні позиції і також зробилась потужним чинником селянського національного руху.

Вияви національної активності спостерігаємо в появі й швидкому поширенні у селянському середовищі т. зв. Січових свят, що збирали тисячі людей. Містерії всіх попередніх національних урочистостей розвивалися довкола культу певної історичної особистості, якій приписували пророчий дар і чюю діяльність чи творчу спадщину визначали як надбання народу. Натомість Січові свята стали публічним виявом громадсько-політичної та культурно-освітньої діяльності українських спортивно-пожежних товариств “Сокіл” (1893) і “Січ” (1900). Створені за зразком чеського парамілітарного руху, вони стали зародком майбутнього українського війська. Упродовж 1900–1914 рр. відбулося шість загальнокрайових Січових свят у Галичині та два на Буковині, що залишили помітний слід у громадському житті галицьких і буковинських українців.

Про потребу створення українського товариства “Сокіл” заговорили у Львові на зборах у Народному домі 17 липня 1892 р., після святкування 25-річчя діяльності польських “соколів”. На зібранні ухвалили статут, який підготував Володимир Лаврівський, та затвердили назву “Сокіл” для майбутнього руханкового товариства. Статут затвердило Міністерство внутрішніх справ у Відні 26 липня 1893 р. (ухвала №

⁵⁴ Грицак Я. Нарис історії України... – С. 63.

⁵⁵ Там само. – С. 64.

18026) і Галицьке намісництво 3 серпня 1893 р. (ухвала № 62583)⁵⁶. Першим головою українських “Соколів” обрали Василя Нагірного.

Першу “Січ” заснував Кирило Трильовський у с. Завалля Снятинського повіту в 1900 р. Організаційною надбудою були повітові “Січі”, а з 1908 р. – централія, заснована у Станиславові (Головний Січовий Комітет – голова К. Трильовський, заступник Іван Сандуляк-Лукинич, секретар Іван Чупрей, скарбник Микола Лагодинський) і перейменована 1912 р. у Львові на Український січовий союз. На 1913 р. було створено вже понад 900 осередків, що об’єднували близько 80 тис. “січовиків”.

Обов’язковим елементом діяльності сокільських і січових товариств було відкриття при них бібліотек, протипожежних груп. Вони відзначались особливою формою одностроїв, використовували музичний супровід, було вироблено певні правила вітання і звертання (побратим, посестра). Статуту визначали відзнаки організації. “Соколи” мали власний прапор (лев на синьому полі), гімн (“Соколи, соколи, ставайте в ряди”), гасла-кличі (“Всі вперед – всі враз”, “В здоровому тілі – здорова душа”, “Де сила – там воля”), сокольське вітання – “Гаразд”. Національні однострої, які повинні були вдягати члени “Січей”, комплектувалися малиною стрічкою з написом “Січ” (т. зв. “лента”), яку накидали через плече. Кожен січовик носив топірець, а сільські й повітові осередки мали і свої прапори.

На початку ХХ ст. український “Сокол” став потужною організацією Східної Галичини з поділом регіону на 13 січово-сокільських областей “Сокола-Батька” та 54 округи і був значною потугою для поширення української національної ідеї⁵⁷. На початок 1913 р. нараховувалось 880 філій організації, в червні того ж року разом із львівською централею було вже 887 осередків⁵⁸. Свідченням зростання потуги товариства стали сокільські здвиги (зльоти): у Стрию (1909), Тернополі (1910), Станиславові (1911), Львові та Бережанах (1911), Калуші, Жовкві, Підгайцях, Роздолі, Снятині (1912), Львові, Раві-Руській, Олеську та Білім Камені (1913). У другому крайовому шевченківському здвигу у Львові в червні 1914 р. взяло участь близько 12 тис. осіб, серед яких і члени “Січі” та “Пласту”. Ці здвиги мали значення не тільки для розвитку фізкультури та спорту, але й для національної консолідації та піднесення рівня національної свідомості. Як зазначає Андрій Сова: “Товариства «Сокол» стали національними ідеологічно-виховними об’єднаннями, здатні формувати ідейну молоду генерацію, готову до жертвовної боротьби українського народу”⁵⁹.

Не менш масовим став і січовий рух. Уже перші роки діяльності “Січей” засвідчили, що народ охоче брав участь у їх діяльності. Вони були майже в кожному повіті Галичини, а також у тих повітах Буковини, де переважали українці. І на візирець польських та чеських “соколів” Головний січовий комітет також почав проводити огляди своїх сил, але не у формі здвигів, а у вигляді народних свят.

⁵⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 312 (Українське спортивне товариство “Сокол-Батько”, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1.

⁵⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 201. – Арк. 2–4.

⁵⁸ Там само. – Ф. 410. – Оп. 1. – Спр. 111. – Арк. 68.

⁵⁹ Сова А. Діяльність українських товариств “Сокол” на Дрогобиччині / А. Сова // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2005. – Вип. 9. – С. 356.

Саме з цією метою було організовано перше Січове свято, яке відбулося 6 червня 1902 р. у Коломиї. Кілька сотень січовиків: хлопці з топірцями і списами, а дівчата зі стрічками та вінками у святковій одежі пройшли маршем, співаючи національних пісень, із міського парку на майдан над Прутом, де провели показові виступи та продемонстрували вміння гасити пожежі. Потім були танці в супроводі коломийок і народних пісень, що виконували учасники хору із с. Печеніжина⁶⁰. Друге Січове свято відбулося за рік – 28 червня 1903 р. також у Коломиї. До його програми входили: віче, демонстраційний похід і народні забави. Третє крайове Січове свято Головний січовий комітет організував вже у Станиславові (1904) й у ньому взяли участь делегати більшості галицьких та буковинських організацій. Прикметною його ознакою була участь польських робітників, які виступили зі своїм хором⁶¹.

Свято, що мало відбутися 1905 р. у Снятині, заборонило намісництво, тож наступне відбувалося за рік у Коломиї. Проте через заборону на січові обходи тут влаштували урочистості в пам'ять М. Драгоманова. У міському саду виступали Кирило Трильовський та Гнат Хоткевич. Опісля відбулося масове гуляння, під час якого кілька десятків чоловіків виконали аркан. На пам'ять про це свято залишилася велика групова фотографія⁶².

Масштабне Січове свято відбулося 1909 р. у Коломиї на згадку про битву під Полтавою та на честь Івана Мазепи, чиє зображення прикрашало прапор коломийської повітової січової організації. Із цієї нагоди в українській періодиці появилася низка статей про героїчні сторінки історії народу в часи гетьманування І. Мазепи. До цього свята Василь Пачовський написав патріотичну пісню “Гей, там на горі Січ іде”, в якій мовилося про невмирущий дух Полтави та готовність народу до боротьби. Вона відразу ж набула великої популярності. Січове свято розпочалося концертом у міському парку, де виступали народні хори з Балинців і Печеніжина, хор студентського товариства “Січ” із Чернівців, оркестр “Січі” з буковинського села Рогізни. На святі з промовою виступив “січовий батько” К. Трильовський, який говорив про боротьбу гетьмана за самостійну Україну та потребу вивчення козацьких традицій на Західній Україні: “В російській Україні святкують свято двохстолітньої річниці погрому України. Та наші гори трясуться, і в наших крісах порох ще сухий. Нехай пам'ятають цареві посіпаки, що під тими горами гуртуються нові великі сили, нехай пам'ятають, що воскресає і росте в силу нова Січ на Україні...”⁶³. У святі, на яке зійшлося понад 6 тис. осіб, брали участь і відомі українські політичні й культурні діячі: Михайло Павлик, Лев Бачинський, Микола Лагодинський, Іван Макух, гість із Наддніпрянщини письменник Михайло Коцюбинський, меценат Лукіян Бруннер.

⁶⁰ *Грабовецький В.* Коломия – колыска легендарных Покутських “Січей” / В. Грабовецький // Завальська “Січ” – початок масового руху національно-патріотичних сил за відродження української державності: матеріали науково-теоретичної конференції (с. Завалля Снятинського р-ну Івано-Франківської обл., 25 березня 1995 р.). – Снятин: Над Прутом, 1995. – С. 28–32.

⁶¹ Зоря (Коломия). – 1904. – Ч. 106.

⁶² Громадський голос. – 1906. – Ч. 49

⁶³ *Трильовський К.* З мого життя / К. Трильовський // Гей, там на горі “Січ” іде! – Київ: ВІПОЛ, 1993. – С. 40–44.

У п'ятому Січовому святі у Станиславові (1910) взяли участь парламентські та сеймові послы соціал-демократичного спрямування й закордонні гості: голова хорватських “Соколів” Лазар Цар із Загреба, голова словенських “Соколів”, посол до парламенту у Трієсті Оттокар Рибарж та справознавець технічного виділу Союзу чеських соколів Фердинанд Котровш із Праги. Свято тривало два дні, протягом яких відбувся парад кінних чет, урочиста академія в театрі, показові спортивні виступи, концерт⁶⁴.

Останнє шосте Січове свято відбулося у Снятині в липні 1912 р. Традиційним став похід через все місто до міського магістрату, де відбувся велелюдний дев'ятитисячний мітинг, на котрому рефреном звучали заклики готуватися до грядущої боротьби за власну державність. Серед гостей, які сиділи на спеціально облаштованому підвищенні напроти міської ратуші, був, як згодом згадував Кирило Трильовський, і найдорожчий гість – делегат “Просвіти” з с. Мануйлівки Катеринославської губернії Хома Сторубель. Світлина останнього зі Січового свята обійшла всі галицькі часописи як підтвердження прагнення галичан до єдності України⁶⁵.

Організовувалися Січові свята і поза межами Станиславівщини. У Тернополі велелюдним було свято 26 червня 1910 р. На майдані “На бараках” відбувся окружний здрив пожежно-руханкових товариств “Сокол” і “Січ”. Похід вулицями міста очолював учитель Іван Дигдалевич на білому коні. У зльоті взяли участь Іван Боберський, організатор сокільсько-січового руху та фізичного виховання в Західній Україні, голова “Сокола-Батька”, і композитор Остап Нижанківський⁶⁶.

Буковинські “Січі” також організовували подібні свята. Повітові майже щорічно відбувалися в Черніцях, Вашківцях, Кіцмані та Глибоці. Попри те, що вони не могли зібрати такої кількості учасників, як це було в Галичині, все ж були яскравим свідченням того, що радикальні січові ідеї потрапили на підготовлений ґрунт та швидко проросли у свідомості людей⁶⁷. За неповних два десятки років від часу першої української маніфестації в Галичині у 1893 р. національне життя активізувалося настільки, що заговорили про українське завоювання провінції.

Наступний етап у відзначенні національних свят у Східній Галичині розпочинається в другому десятилітті ХХ ст. У 1911 р. галицькі українці почали відзначати т. зв. “довгий ювілей”. В українському національному житті цей рік розпочався з відзначення 50-х роковин смерті Т. Шевченка. Допіру з цієї нагоди спостерігаємо тут справді масові “шевченківські” заходи, організатори яких мали на меті залучити до обходів якомога більшу кількість учасників. У відозві від 7 березня 1911 р. редакція газети “Діло” зверталася до читачів із закликом: “Українці! Відсвяткуймо достойно Великі Поминки! ... Великі Поминки нехай будуть днем поглиблення і поширення культу Тараса Шевченка... Святкуйте в кожній місцевості, де живуть українці, в кожному українському товаристві Тарасову пам'ять збірно і торжественно. ... Пошануйте його пам'ять в кожній українській хаті, окрашаючи вікна Ваших домівок портретом

⁶⁴ Громадський голос. – 1910. – Ч. 22.

⁶⁵ Трильовський К. З мого життя... – С. 49. Там само. – Ч. 248.

⁶⁶ Дуда І. Тернопіль 1540–1944. Історико-краєзнавча хроніка / І. Дуда. – Тернопіль: Навчальна книга, 2010. – Ч. 1. – С. 260.

⁶⁷ Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й на Буковині (1900–1914 рр.) / М. Гуйванюк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 156.

Шевченка”⁶⁸. Також на честь цієї дати товариство “Просвіта” видало популярне видання на півсотні сторінок із біографією Шевченка, “змальованою з теплом і чуттям, що має робити на читача сильне враження”⁶⁹, з великою кількістю ілюстрацій. Це було перше в Галичині ювілейне шевченківське видання.

Вшанування пам’яті поета в Галичині розглядалося ще й як особлива місія через заборону відзначення 50-х роковин на підросійських теренах. Із цього приводу К. Левицький писав: “Та коли не судилось як слід відбутися сего празнику народного серцю України: князюму Київу, то на нас Галицьких Українців припав сей почесний обовязок: стати заборолом ідей великого духа Тарасового”⁷⁰.

Для достойного відзначення великих поминок Комітет українських товариств доклав зусиль для поширення обходів серед громад шкільної молоді в усіх середніх навчальних закладах й учительських семінаріях Східної Галичини. А для кращого забезпечення участі молоді “Просвіта” і НТШ звернулися до Крайової шкільної ради з проханням визнати роковини шкільним святом, призначеним для ювілейних обходів. Проте в такому особливому статусі його не було затверджено і святкувалося воно за звичними щорічними сценаріями⁷¹.

На урочистостях 10 березня 1911 р. у Львові було зафіксовано 2 тис. учасників святкувань і з цього приводу в газеті “Діло” писали: “Ростемо! Се перше вражінє, яке викликає в нашій свідомости вчорашній день – перший день Шевченкового свята у Львові. Щоби провирити правдивість того вражіня, стоїть перенестися думкою на 30–50 літ назад, в часи перших обходів Шевченкових роковин у Львові. Читаючи описи тих обходів, маєть ся вражінь, що се було щось в роді зборів перших християн: невеличкі гуртки вірних сходилися на національну молитву...”⁷².

У провінції Шевченкові роковини відзначали, переважно, в мережі просвітянських читалень. Так газета “Діло” повідомляла про Шевченкові свята на окраїнах: “Заходом читальні «Просвіти» в Новім Санчи в суботу 11 березня відбудеться святковий вечір в пам’ять 50-х роковин смерти Шевченка – концерт чоловічий та змішаний хори, декламації поезій, сольні виступи... У Дрогобичі в пам’ять 50-х роковин Львівський руський театр під керівництвом Йосифа Стадника представить 9 березня 1911 р. виставу «Назар Стодоля» (образ драматичний зі співами і танцями в 3-х діях)”⁷³. До відзначення цих роковин по провінції також почала докладати зусиль і “Січ”. Зокрема К. Трильовський закликав регіональні осередки гідно відзначити цю дату та пропонував січовикам купувати портрети Т. Шевченка та його “Кобзар”, видані з цієї нагоди у НТШ⁷⁴.

Та популярність Шевченка в Галичині мала одну яскраву особливість: всупереч намаганням голосного його уславлення в різноманітних виступах та відозвах і міцно

⁶⁸ Діло. – 1911. – Ч. 51.

⁶⁹ Там само. – Ч. 54

⁷⁰ *Левицький К.* Історія політичної думки... – С. 570.

⁷¹ Діло. – 1911. – Ч. 52.

⁷² Там само. – Ч. 55.

⁷³ Там само. – Ч. 50.

⁷⁴ ЦДІАЛ України. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 184 (Приказ генерального отамана “Українсько-го січового союзу” К. Трильовського та листи до повітових комітетів). – Арк. 14.

вкоріненій традиції проведення щорічних шевченківських свят, видавали його не багато, а читали й розуміли і того менше. Попри відсутність цензури на руське книговидання Шевченкових поезій у Галичині з'являлося загалом не більше, ніж у Росії: львівський двотомник 1867–1868 рр., “Кобзар” (1883), “Кобзар для дітей” (1891), “Кобзар. Вибір поезій для народу” (1894), кілька “видань-метеликів” і, нарешті, двотомний “повний” “Кобзар” (1908) за редакцією І. Франка. Загальні тиражі галицьких видань Шевченка до 1917 р. були, за даними “Шевченківського словника”, на порядок менші, ніж у Росії⁷⁵. Та, очевидно, кампанія уславлення поета, яка не збавляла обертів, сприяла тому, що у “становленні ідеї соборності в Галичині роль Шевченка стала визначальною. ... «Кобзар» відіграв роль національного народного епосу, своєрідної «Біблії» національної віри. ... Шевченко став іконою в галицькій хаті ще в кінці XIX ст.”⁷⁶.

Проте вшанування Т. Шевченка в Галичині й далі поступалися за розмахом вшануванням М. Шашкевича. Свого часу Микола Євшан у статті “Свято Маркіяна Шашкевича” (1911) писав: “Був культ Шевченка у нас давно, але він став зовсім мертвий і офіційний. Загал галицької української інтелігенції (та й не лише галицької) прийняв від Шевченка самі майже «общіє места», все найголосніше, що можна би уживати як цитати до патріотичних промов, але поза тим майже весь зміст його поезії для загалу лежить нероз’яснений, невідомий. ... Остаточо справляли Шевченкові щорічні свята, концерти, забави, але сам Шевченко мусів бути майже до останнього часу цензурований самими українцями, поки перейшов у руки ширшої громади. ... Найбільший національний поет навіть не дїждався в ювілейний рік стільки розправ та всяких «причинків», як сей галицький романтик, і нічий культ так твердо не стоїть у частини галицької інтелігенції. ... Ніхто не замовляв спеціальних поїздів на свято Шевченка у Львові, ніхто не писав прокламацій до цілої слов’янщини, ніхто не писав спеціальних розправ про поета, хоч його постать і психіка й досі не вияснені; ніхто не пішов далі поза офіційне святкування, а концерт в честь поета випав навіть гірше, як щороку”⁷⁷. Із цих свідчень очевидця О. Гриценко робить висновок про те, що на початок XX ст. Шевченкова популярність у Галичині вже сягнула свого піку (чи принаймні наближалася до нього), ба, навіть “інституціалізувалася” і потім уже існувала в усе штивніших формах культу національного пророка⁷⁸.

Реально всенародними у Галичині в 1911 р. стали обходи на честь 100-річчя від дня народження М. Шашкевича – апогей становлення культу цього поета на цих теренах. Готувалися задалегідь: було створено організаційний крайовий комітет під проводом о. Теодозія Лежогубського, що розташовувався на пл. Ринок, 10. Спеціально до цієї події вперше виготовлено і святкову атрибутику: шпильки до краваток і брошки з погруддям Маркіяна вартістю 60 гелерів, репродукції портрета поета роботи Івана Труша по 1 кроні, альбоми Шашкевича у твердій оправі по 1,50 крони та відзнаки для учасників торжества з білого металу з погруддям по 20 гелерів⁷⁹. Окрім того, на

⁷⁵ Гриценко О. Духовний батько нації... – С. 117.

⁷⁶ Романів О. Тарас Шевченко... – С. 93–94.

⁷⁷ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / М. Євшан. – Київ: Основи, 1998. – С. 33–36.

⁷⁸ Гриценко О. Духовний батько нації... – С. 118.

⁷⁹ Дїло. – 1911. – Ч. 243.

прохання організаційного комітету Крайова шкільна рада рескриптом від 20 жовтня 1911 р. № 13316 та 30 жовтня 1911 р. № 17095 звільнила молодь народних і виділових шкіл від шкільної науки в день Шашкевичевих роковин⁸⁰.

Газета “Діло” напередодні урочистостей оприлюднила програму триденного (5–7 листопада) святкування⁸¹, а номер від 4 листопада 1911 р. із зображенням М. Шашкевича на титульній сторінці повністю був присвячений поетові⁸². Цими діями, за словами Костя Левицького, “Галицька Україна відозвалась до своїх братів і сестер на всіх землях, де лиш українське слово гомонить, де лиш рідне свідоме серце б’ється – з привітом і поклоном, щоби запросити на велике свято століття уродин Маркіяна Шашкевича, століття відродин українського життя в Галичині”⁸³.

29 жовтня 1911 р. було встановлено й освячено пам’ятник – символічний хрест на Підлисецькій горі авторства Олександра Лушпинського. Це стало початком традиції паломництва на Білу гору. Знову ж таки, за аналогією з Чернечою горою в Каневі. 5–6 листопада вшанування 100-річчя поета відбувалися у Львові та по провінціях. Всенародне свято на Святоюрській площі розпочалося з Богослужіння в Архикафедральному соборі та відкриття таблиці: “Пам’яті Маркіяна Шашкевича – поета, подвижника, вісника відродження Австрійської Русі”. Ось що писали в репортажі “Діла” наступного дня: “Ні не столиця Галицької Русі, – се ціла Галицька Русь зібралася своїми делегаціями до своєї столиці щоб віддати низький поклін Відновителєві рідного слова в соті роковини його уродин... Площу під самою церквою забила битком львівська інтелігенція, міщанство і робітництво. Вулицю вздовж мурів, що окружує митрополичий город, вкрили лавою селяни з усіх майже повітів нашого краю... чудова картина 20-ти тисячної юрби народу, 365 вінків від різних організацій, сіл і міст”⁸⁴.

Далі ця велелюдна процесія пройшла через усе місто на Личаківське кладовище, де над могилою поета митрополит А. Шептицький виголосив промову, в якій зазначав: “В руськім патріотизмі Галичини – мало історичних традицій, мало державної політичної гадки, але за те на цілій лінії визначне і характеристичне: елементарне стремління в народ! Всі маємо се понятте, що люд се наша сила; що праця для нього – наше завданне; що його добро – наша будучність... Нам днесь легко зрозуміти, що віддаляти ся від люду, се значить сказувати себе на смерть... Що сей, котрий в Галичині перший до люду звернув ся, був священиком – се наша слава і тою ми днесь священики гордимо ся...”⁸⁵.

Наступного дня свято відбувалося в Духовній семінарії (вул. Коперніка, 36), де також було відкрито й освячено таблицю: “У сім храмі молився за відродження руського народа Маркіян Шашкевич”. Увечері в концерті пам’яті Маркіяна Шашкевича у філармонії брала участь Соломія Крушельницька та виступив із промовою Євген Олесницький.

⁸⁰ Там само. – Ч. 247.

⁸¹ Там само. – Ч. 243.

⁸² Там само. – Ч. 246.

⁸³ *Левицький К.* Історія політичної думки... – С. 587.

⁸⁴ Діло. – 1911. – Ч. 247.

⁸⁵ *Левицький К.* Історія політичної думки... – С. 587–588.

Щодо перебігу локальних святкувань, то відбувалися вони переважно під егідою “Просвіти”. Так, газета “Діло” анонсувала, що читальні “Просвіт” жовківського передмістя Львова разом із сусідніми з Клепарова, Замарстинова, Знесіня та Голоски мали взяти участь у заупокійній Службі й організовано прибути до собору Св. Юра; а комітет з обходу Маркіянового свята у Премішлі призначив торжества на 5 листопада, коли повинна була відбутися заупокійна Служба, освячення пам’ятної таблиці, відкриття вулиці ім. М. Шашкевича, похід містом на Замкову гору та концерт⁸⁶.

У провідній тодішній галицькій газеті читаємо інформацію й про інші Маркіянові свята по краю. Повідомлялося, що “у Ярославі друге національне свято вишло якнайкраще. Заходами трудящих народних робітників та о. К. Хотинецького й о. Е. Погорецького відправлено 5 богослужінь, уладжено великий концерт, на який явилась інтелігенція, міщани та багато селян; у Збаражі вшанування відбулися 1 листопада: відправа, урочистий 3-х тисячний похід «Соколів» (під час якого всі склепи були замкнені) та концерт. Навіть Русини робітники обходили сей день святочно”⁸⁷.

Ця остання фраза, що виглядає дивною та має явно іронічне звучання, виявляє свій справжній смисл у контексті вшанування ювілею Шашкевича у промислових (і тому доволі пролетаризованих) Дрогобичі та Бориславі. Протягом 1911–1912 рр. тут виходив суспільно-політичний тижневик “Голос Підкарпаття”, редактором і видавцем якого був місцевий адвокат, українець за походженням, Рудольф Скибінський. На сторінках цієї газети бачимо виклад доволі гострої щодо святкування позиції, яку зайняв дрогобицький робітничий оргкомітет у складі представників Хлопського комітету, повітової “Січі”, Союзу робітників і Радикальної партії. Під заголовком “Позір Дрогобиччино!” 20 жовтня 1911 р. було опубліковано їхній заклик відсвяткувати столітній ювілей Шашкевича. “Звертаємо увагу, – мовилося у зверненні, – що попи та їх прихвостні хотіли б це свято використати для себе і тому будуть звивати людей до обходу, який вони устроять. В кого однак хлопа є крихітка чести і пошановання себе самого той стане на наших святі... На святі тим буде промовляти товариш посол Семен Вітик. Покажіть панам і попам, що ви самі лутше спом’янете Шашкевича чим они”⁸⁸.

Ще гострішими були відгуки на “попівське” святкування, написані на манер фейлетону: “Свято 12 падолиста було святом попів та брацтв церковних, паламарів та лямполізів. Хто бачив як на чолі «походу» йшло 30 попів, як в «поході» мов вівці йшли збитою масою склерикалізовані дівчата пригнані попом Бачинським, який серед тих сфер має велике значіне, хто візьме під увагу і се, що «похід» йшов мов процесія з церкви і тому у людей тих, що йшли в поході не було свідомости, де йдуть й чого йдуть, той зрозуміє, яке значіне мало се свято. Додаймо до того націоналістичного коника «для загального добра» а будемо мали образ людей, які в тім «обході» брали участь. Рей в тім обході водили знані фаєрштанівці п. Кобрин і Олесницький, які віддаються в опіку попів, щоби тільки уратуватись перед народною критикою за свої «зделки» ...опісля «патріоти» і «артисти» удались до одної кавярні, де пили, пили, пили...”⁸⁹. Суголосоно звучав і звіт про концерт Маркіяна Шашкевича в Бориславі,

⁸⁶ Діло. – 1911. – Ч. 243.

⁸⁷ Там само. – Ч. 248.

⁸⁸ Голос Підкарпаття. – 1911. – Ч. 5

⁸⁹ Там само. – Ч. 6.

на якому робітники “віддали честь тому, що перший в Галичині почав ширити в літературі українське слово. Свято се було тим характеристичне, що на нім крім інжинера Плескача не прибув ніхто з бориславських «патриотів». Здаєсі, що ті панове вже перестали грати комедию перед робітниками та одверто признають, що не там їм місце де робітникові”⁹⁰.

Події в Галичині довкола Шашкевичевих святкувань набули розголосу та спричинили інтерес до його особи поза межами краю. Зокрема в київській газеті “Рада” було опубліковано редакційну статтю до 100-річчя від дня народження М. Шашкевича, у якій йшлося про відкриття пам’ятника в Підлиссі на Білій горі та наголошувалося на всеукраїнській значущості цієї події: “Він обнімав своєю «братерською любов’ю всі краї, де лунає українське слово, де живе рідний народ», він став символом українського єднання... Маркіян Шашкевич – всеукраїнської ваги діяч і місце йому вже давно готове в нашому національному пантеоні, серед інших діячів такої ж всеукраїнської ваги”⁹¹.

Намагаючись в’яснити, чому саме Маркіян Шашкевич – за життя маловідомий літератор, автор “тонесенького томика добрих але зовсім не геніальних праць” стає культовим національним героєм, Ігор Чорновол припускає, що в 1890-х роках галичани дозріли настільки, що їхня національна свідомість потребувала власних героїв. На підтвердження цієї думки дослідник цитує Я. Грицака, який у праці “Чиїх то князів...” написав: “Українська свідомість у Галичині, принаймні, в одному своєму важливому компоненті – стосовно «героїчного минулого, великих людей, слави... тобто соціального капіталу, на основі якого будується національна ідея» (Ернест Ренан) – була результатом свідомої і цілеспрямованої діяльності декількох поколінь національних діячів. «Уявлення» цієї свідомости не мало характеру простого собі «пригадування» давноминулих історичних подій. Навпаки, ці події насамперед мали бути вибрані й укладені у певну схему залежно від того, яку національну орієнтацію – українську, польську, російську, чи просто «руську» – ця схема покликана була підтвердити”⁹².

Суголосними цьому видаються й погляди М. Мудрогого, який наголошує, що в Галичині не всі погоджувалися з безмірним звеличенням М. Шашкевича, особливо зважаючи на його скромну літературну спадщину, “революційність” якої полягала не так у змісті чи ідейному наповненні, як у формі писань – використанні народної мови. На його думку, Микола Євшан ще на початку ХХ ст. намагався стримати формування культу Шашкевича, переводячи осмислення його творчості та суспільної ролі в раціональну площину. У статті “Свято Маркіяна Шашкевича” він заперечував його ідейне новаторство, називаючи поетику сліпою копією європейського романтизму. Однак голос М. Євшана швидко загубився в загальному потоці політично доцільного міфотворення навколо постаті М. Шашкевича⁹³.

Останнім національним обходом у Галичині зазначеного періоду був столітній ювілей від дня народження Т. Шевченка, який припадав на 1914 р. Для відзначення

⁹⁰ Там само. – 1912. – Ч. 3.

⁹¹ Рада. – 1911. – Ч. 233.

⁹² Чорновол І. Маркіян Шашкевич... – С. 1–2.

⁹³ Мудрий М. Про нестачу і надлишок...

цього свята в Галичині було утворено Львівський крайовий комітет, що діяв під проводом тодішнього голови “Просвіти” Івана Кивелюка. Як і в 1911 р., особливої гостроти події відзначення Шевченкового ювілею в Галичині набирали через заборону публічних обходів у Російській імперії.

За свідченнями очевидців, березневі ювілейні обходи у Львові відвідало 4 тис. осіб. “Просвіта” закликала українські організації міста використати національну символіку для прикрашання своїх будівель. Святкування розпочалися 9 березня із зібрання членів НТШ у Львові, що відбулися під головуванням Степана Томашівського. А ввечері цього ж дня у спортивній палаті у Львові пройшов ювілейний концерт на честь Т. Шевченка. Із вітальною промовою виступив Євген Олесницький, який назвав цей обхід “святом епохи, що розпочалася для України з хвилиною, коли побачив світ Тарас Шевченко, та замикається сотими роковинами цієї хвилини”⁹⁴. У концертній програмі виступив усесвітньо відомий український оперний співак Олександр Мишуга, що з нагоди цієї події спеціально приїхав до Львова з Європи.

Номер газети “Діло” за 10 березня був присвячений ювілею Шевченка. Передовицю прикрашав великий “класично селянський” портрет поета. Під промовистою назвою “Свято епохи” опублікували промову Є. Олесницького, виголошену напередодні на ювілейному Шевченковому вечорі. Крім цього, на шпальтах газети бачимо статті “Національне значення культу Шевченка” Дениса Лукіяновича, “Шевченко і Галичина” Василя Щурата та репортаж “Німіий ювілей” про заборону святкування в підросійській Україні⁹⁵.

Соті роковини від дня народження Т. Шевченка широко відзначали навесні 1914 р. по всіх теренах Галичини та на Буковині. Організаторами масових святкових заходів виступали товариства “Просвіта”, “Січ”, а подекуди й “Сокіл”. По всіх народно-просвітних організаціях відбувалися виклади про Шевченка. У селах Снятинського, Коломийського та Косівського повітів свята відбувалися за участю Василя Стефаніка та Марка Черемшини. Прикметним його ритуальним дійством стало насипання майже в кожному селі високої могили. Згодом В. Стефанік описав це в новелі “Марія”: “Могили отсему Шевченкові сипали другі села на пам’ятку та і ми. Клопіт такий був, бо старі не пускали в день сипати, було роботи в полі. А ми [січовики] змовлялися і сипали ночами...”⁹⁶. А у Старому Косові на центральній площі січовики насипали високу могилу й увінчали її погруддям Тараса Шевченка у виконанні скульптора Михайла Гаврилка. За словами очевидця: “...свято відкриття пам’ятника відбулося величаво. До Косова з’їхалися «Січі» з цілого повіту: п’ять тисяч січовиків і січовичок, отоді й відчулося велике значення січової організації для нашого народу”⁹⁷.

У газеті “Діло” публікували й репортажні замальовки “Шевченківські свята на селі”: “В століття уродин Шевченка українські товариства Тернополя влаштували «Торжественний обхід» за наступним планом – 8 березня – популярні виклади у

⁹⁴ *Левицький К.* Історія політичної думки... – С. 698.

⁹⁵ Діло. – 1914. – Ч. 599.

⁹⁶ *Стефанік В.* Твори / В. Стефанік. – Київ, 1964. – С. 196.

⁹⁷ *Ониськів К.* “Січ” Москалівка, повіт Косів / К. Ониськів // Гей, там на горі “Січ” іде! – Київ: ВІПОЛ, 1993. – С. 161.

читальнях Просвіти, 9 – музичний вечір, виступи селянських хорів....”⁹⁸. В одній з таких публікацій описано вшанування поета в с. Угерці Винявські Рудківського повіту. Свято організували о. С. Кульчицький, парохи сусідніх сіл та управительки жіночої школи господарства. Зі слів дописувача: “Величаво відбулось торжество. Читальня і будівля школи прикрашені синьо-жовтими фанами. Було відкрито пам’ятну таблицю і посаджено дуб. Священники після відкриття таблиці пояснювали у промовах значення торжества. Співали українських пісень і «Ще не вмерла Україна»”⁹⁹. Це були типові сценарії святкування столітніх роковин поета на провінції.

Окремої уваги заслуговує тема святкування ювілею Шевченка, яке організували Іван Боберський, Омелян Гузар і Йосиф Доманик. Відбулося воно 28 червня 1914 р. й увійшло в історію під назвою Шевченківський здвиг (відомий також як Великий здвиг) за участю українських парамілітарних організацій “Сокіл-Батько”, Українського січового союзу, спортивного товариства “Україна” та пластунів. Ці організації, які активно демонстрували власну діяльність на Січових святах у 1911 р., уже долучались до локальних святкувань 50-річчя смерті Шевченка. Та в 1914 р., за означенням К. Левицького, їх свято стало найвизначнішою масовою українською маніфестацією в низці ювілейних шевченківських обходів: у ній взяло участь близько 20 тис. осіб (за іншими даними від 12 до 23 тис.) із Галичини та Буковини¹⁰⁰.

В анонсі газети “Діло” від 15 червня 1914 р. здвиг прирівнювався до античних спортивних ігор, а сама подія мала стати свідченням сили українського руху, його готовністю до боротьби і перемоги¹⁰¹. Фактично, ця подія мала свідчити про організаційну та фізичну готовність українців у Галичині до майбутньої війни на тлі зростання українсько-польського протистояння. Організаційний комітет також закликав українців Львова прикрасити вікна своїх помешкань синьо-жовтими стрічками і портретами Т. Шевченка, оскільки під час святкувань у місті мали бути присутні не лише делегати українських товариств краю, але й представники Буковини, Наддніпрянської України, а також національних чеських та хорватських товариств імперії, і потрібно було довести всім, що українці у Львові не є незначною колонією, а займають поважне становище¹⁰².

Свято розпочалося 27 червня 1914 р. із великого концерту, який відкривав вітальним словом генеральний отаман “Січей” К. Трильовський. Він звернувся до присутніх із патріотичною промовою, визначивши святом обов’язком визволення Кобзарєвої могили та всього народу з-під царської неволі. А наступного дня відбувся святковий похід українських “Соколів” і “Січей” з усього краю. У Львові ці організації влаштували своєрідний парад, “щоби в столітнім ювілею Шевченка зложити й від себе поклін безсмертній пам’яті генія України. Велична хода з прапорами перетнула місто, а безліч народу вітала його грімкими окликами «славно»”¹⁰³. Очолювали

⁹⁸ Діло. – 1914. – Ч. 596.

⁹⁹ Там само. – Ч. 599.

¹⁰⁰ Левицький К. Історія політичної думки... – С. 716.

¹⁰¹ Діло. – 1914. – Ч. 130, 135, 136, 138, 139–142.

¹⁰² ЦДІАЛ України. – Ф. 312. – Оп. 1. – Сп. 63 (Звернення, повідомлення, листи та інші матеріали про вшанування ювілейного Шевченківського з’їзду соколів у Львові). – Арк. 19.

¹⁰³ Левицький К. Історія політичної думки... – С. 716.

процесію Іван Боберський, Кирило Трильовський та Францішек Машек, заступник голови чеських “Соколів”. У цьому параді як військова організація вперше брали участь і Січові стрільці, яким уже за кілька місяців довелося показати себе в зовсім не святкових подіях...

Отже, останні десятиліття XIX ст. у Галичині на політичну арену виходить національний рух, який з-поміж усіх можливих орієнтацій вибирає українську і голосно маніфестує свій вибір. Виявленням цього, крім активної політичної та культурно-просвітньої діяльності, було запровадження традицій національних святкувань, що відігравали дуже важливу на цьому етапі консолідаційну функцію та були потужним просвітницьким засобом.

Перші українські національні обходи у Східній Галичині – шевченківські свята, які, проте, тривалий час проходили в доволі вузькому колі української інтелігенції. А справді масовим святкуванням було допіру вшанування в 1893 р. пам’яті М. Шашкевича. Талант, харизма, обдарованість поетів, які трактувалися як дар Божий і мали вирішальний вплив на поведінку та ментальність людей, робили їх духовними провідниками нації й об’єктами національних вшанувань.

Початок XX ст. ознаменувався появою дещо відмінних за стилем святкувань, найяскравіша риса яких – масштабність. Якщо в 70–80-х роках XIX ст. ширші верстви українського населення перебували поза тими нечисленними святкуваннями, що їх відзначали в Галичині, то після 1893 р. вони стають тією силою, заради якої і для якої влаштовують національні обходи. Участь українських селян та робітників не лише у проведенні ювілеїв, а й у їхній організації стає звичним явищем. А на початку XX ст. народні організації “Січ” та “Сокіл” ініціювали Січові свята, що стали наступним етапом у розвитку традиції національних обходів у Галичині. Зібрання січовиків, об’єднаних патріотичними гаслами, вбраних у національний одяг, зі своєю символікою, створювали атмосферу, в якій можна було голосно заявити про себе, демонструючи свою відмінність і стверджуючи себе як окрему національну групу. Проведення Січових свят стало важливим консолідаційним чинником в українському національному русі Галичини й Буковини.

Останнім у добу галицької автономії національним українським святкуванням був т. зв. “довгий ювілей”, що розпочався в 1911 р. із відзначення 50-річчя смерті Т. Шевченка та 100-річчя від дня народження М. Шашкевича, а закінчився у 1914 р. вшануванням 100-річчям від дня народження Кобзаря. За розмахом святкових заходів, кількістю задіяних в їх підготовці та проведенні організацій і людей, широтою відзначення у провінції ці ювілеї стали кульмінацією національних обходів та своєрідним свідченням “українського завоювання” Галичини.